

Górska, Halina

"Ženskij wopros w Rossii 50-60-je gody XIX w.", G. A. Tiszkin, Leningrad 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 78/2, 346-347

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

nie wydano żadnych przepisów prawnych dotyczących prostytucji; współcześni tłumaczyli, że prostytutki stoją poza prawem. Nie przeszkadzało to administracji w stałym podejmowaniu prób kierowania i kontrolowania tego zjawiska. Paryż w tym zakresie stanowił wzór dla innych miast francuskich, a nawet niektórych europejskich. Prawną relację między administracją a prostytutkami autorka określa jednym słowem — tolerancja.

Ramy chronologiczne pracy obejmują cały wiek XIX, autorka jednak szuka odniesień i analogii w okresach wcześniejszym i późniejszym. Książka stawia przed sobą dwa cele. Pierwszym jest zbadanie możliwie szerokiego zakresu konsekwencji prawnej nierówności kobiet. Jill Harsin jest zdania, że to właśnie brak prawnej ochrony kobiet doprowadził do niezwyklego wzrostu znaczenia *police des moeurs*. Drugim celem, w pewym sensie przeciwnym do pierwszego, jest próba obrony *police des moeurs*.

Praca została podzielona na trzy części. Część pierwsza ukazuje administracyjną strukturę i prawne podstawy *régime des moeurs*. System reglamentacyjny zaczął kształtować się w pierwszej dekadzie XIX wieku, począwszy od wprowadzenia regularnych badań lekarskich. Najbardziej kłopotliwą kwestią dla prefektury była lokalizacja prostytucji. Wydano wiele przepisów administracyjnych, regulujących to zagadnienie. Wyraźnie widać dążenie do skupienia tego zjawiska w wydzielonych dzielnicach. Część druga pracy przedstawia funkcjonowanie systemu *régime des moeurs* i jego wpływ na kobiety nim objęte. Autorka prezentuje ciekawe wnioski, uzyskane w czasie badania raportów żandarmerii królewskiej z lat 1819—1820, 1822—1829, np. informacja, że ojcowie większości prostytutek to rzemieślnicy. Nader interesujące są rozważania o powiązaniu prostytutek z marginesem społecznym i udziale tych kobiet w różnego rodzaju aktach agresji. Przemoc była rutynowo związana z profesją prostytutki, choć nie zawsze była ona ofiarą, a przeciwnie, w wielu wypadkach bywała stroną atakującą. Autorka podkreśla, że najbardziej wszechmocną osobą w życiu prostytutki był policjant. Trzecia część pracy ukazuje problemy związane z systemem reglamentacyjnym. Groźnym zjawiskiem było powstanie nieujawnionej prostytucji. W końcu XIX wieku przewyższyła ona rejestrowaną, zarówno w liczbach, jak i w stopniu zagrożenia społeczeństwa (wzrost zachorowań na choroby weneryczne). Nastąpił też spadek liczby wszelkiego rodzaju zarejestrowanych domów schadzek, stanowiących najważniejszą część w systemie reglamentacyjnym. Nastąpił upadek *régime des moeurs* i do głosu doszli zwolennicy abolicjonizmu i neoreglamentaryzmu.

Autorka wykorzystała bardzo szeroki zestaw źródeł, wśród archiwaliów głównie raporty policyjne. Praca została wzbogacona o szereg tablic, zamieszczone zostały także listy prostytutek, pisane z więzień w okresie Rewolucji. Podkreślić należy, że autorka postarała się ukazać całe bogactwo słownictwa używanego we Francji na określenie zarówno kobiet trudniących się nierządem, jak i domów schadzek. Pracę uzupełnia zestaw wybranych pozycji bibliograficznych oraz indeks.

H. G.

G. A. Tiszkin, *Żenskiy wopros w Rossii 50-60-je gody XIX w.*, Izdatielstwo Leningradskogo Uniwersiteta, Leningrad 1984, s. 238.

Na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza szeroko rozpowszechniło się badanie historii ruchu kobiecego w Rosji. Dotyczy to zarówno historiografii radzieckiej, jak i zagranicznej, głównie amerykańskiej. Jednym z autorytetów w tej dziedzinie jest Richard Stites, autor klasycznej już pozycji "The women's liberation movement in Russia: Feminism, nihilism and bolshevism 1860—1930".

Praca Tiszkina po raz pierwszy ukazuje kwestię kobiecą jako nieodłączną część historii myśli społecznej lat 50—60-tych XIX wieku, rozpatrując poglądy licznych autorów, należących praktycznie do wszystkich kierunków i odłamów rosyjskiej myśli społecznej. W rosyjskiej

literaturze i publicystyce, w pracach prawników i filozofów, w sztuce i traktatach religijnych połowy XIX w. problem emancypacji kobiet i podniesienia ich roli w społeczeństwie wywoływał ostrą polemikę między kręgami postępowymi a zachowawczymi. O czasie powstania „kwestii kobiecej” jako przedmiotu zainteresowania społeczeństwa, nie ma w literaturze jednolitego zdania. Zwykle historycy, socjologowie i literaturoznawcy uważają za początek społeczno-politycznej aktywności kobiet lata 60-te XIX w. Zdaniem autora pracy cezurę tę należałoby odnieść do początku wieku XIX: już w pierwszym dziesięcioleciu XIX w. zaczynają się ukazywać pisma przeznaczone dla kobiet, gdzie autorkami są także kobiety.

Przedmiotem badania Tiszkina jest kwestia kobieca, jako czynnik znajdujący odzwierciedlenie w publicystyce, prawodawstwie i polityce wewnętrznej. Autor wykorzystał artykuły prasowe, listy i dzienniki pierwszych nihilistek, literaturę piękną oraz archiwalia.

Swoje rozważania rozpoczyna autor od charakterystyki prawnego położenia kobiet w Rosji carskiej. Następnie przechodzi do ukazania kwestii kobiecej w publicystyce, przede wszystkim autorów z kręgów demokratycznych (Czernyszewski, Michajłow). Autor podkreśla, że także zachowawcze organy prasowe (poza nielicznymi wyjątkami) nie ośmielały się twierdzić, że położenie kobiety w rodzinie i społeczeństwie nie powinno ulec zmianie. Wśród autorów, reprezentujących konserwatywną publicystykę, nie było jedności w poglądach na emancypację. Autor przedstawia ponadto krótką charakterystykę stanowiska, zajmowanego przez prasę cerkiewną. Na uwagę zasługuje prezentacja pism kobiecych, ukazujących się w omawianym okresie, np. „Żenskij Wiestnik”, „Moda”, „Damskij Wiestnik”. Dwa ostatnie rozdziały pracy poświęca autor charakterystyce grup pierwszych studentek i ukazaniu kwestii kobiecej w świetle rosyjskiej polityki wewnętrznej.

Praca zaopatrzona została w indeks osobowy, brak natomiast oddzielnie zestawionej bibliografii. Ciekawy jest materiał ilustracyjny, zamieszczony w pracy, m.in. zdjęcia pierwszych studentek Uniwersytetu w Petersburgu.

H. G.

W. A. Nardowa, *Gorodskoje samouprawlenie w Rossii w 60-ch — naczale 90-ch godow XIX w. Prawitielstwiennoj politiki*, Akademia Nauk SSSR, Institut Istorii SSSR, Leningradskoje Otdielenije, Izdatielstwo „Nauka”, Leningrad 1984, s. 257.

Omawiana praca prezentuje problematykę nie badaną dotychczas przez historyków radzieckich. Pionierskość tematyki, a także szeroka baza źródłowa i sposób wykorzystania źródeł zwracają uwagę na książkę Nardowej. Autorka uwzględniła przede wszystkim źródła archiwalne, w tym część z nich została po raz pierwszy wykorzystana przez historyka.

Nardowa postawiła sobie za cel ukazanie polityki rządu w stosunku do samorządu miejskiego na przestrzeni od lat 60-tych do początku lat 90-tych XIX w. Jest to okres obejmujący początki prac nad projektem reformy miejskiej, wprowadzenie tejże reformy w życie i wydanie w roku 1892 nowej ustawy o miastach. Autorka ukazuje w swej pracy rolę i znaczenie organów samorządu miejskiego w systemie uстроju państwowego. Stara się przedstawić „rządowy stopień gotowości” pójścia na ustępstwa, a z drugiej strony śledzi stosunek instytucji samorządu miejskiego do zagadnień ich kompetencji. Nardowa podejmuje próbę ukazania w działalności dum miejskich faktów, świadczących o rodzeniu się tendencji przeciwnych biurokratycznemu aparatowi monarchii, choć z drugiej strony wyraźnie widać pasywny stosunek owych dum do wydarzeń w życiu społeczno-politycznym Rosji.

Praca Nardowej liczy sześć rozdziałów. Na uwagę czytelnika zasługuje sposób badania zbiorowości biorących udział w wyborach, radnych i prezydentów miast. Cały, obszerny rozdział drugi zajmuje się statystyką wyborów do samorządu miejskiego. Autorka przywiązuje